

MÚLT- ÉS JELENBELI TAPASZTALATOK ÖSSZEFONÓDÁSAI A PÁRKAPCSOLATBAN ÉS AZ ANYASÁGBAN

Dr. Hadházi Éva PhD¹, Hajdu Ildikó²

¹ KRE Pszichológiai Intézet, Fejlődéslélektani Tanszék
e-mail cím: ahadhazi@enternet.hu

² KRE Pszichológiai Intézet, MA pszichológushallgató

Absztrakt

Önbeszámolás eljárással 685 kisgyermekes anya anyasággal kapcsolatos érzéseit, viselkedéses megnyilvánulásait, párkapcsolati megéléseit vizsgáltuk és vetettük össze saját gyermekkori élményeivel.

Eredményeink szerint az anya minél pozitívabb emléket őriz saját szülei párkapcsolatáról, annál jobb minőségű aktuális párkapcsolati megélésről, elégedettségéről ad számot, ami bejósolható a párja részéről észlelt gondoskodásból. A partneri támogató magatartás észlelése pozitívabb és kompetensebb anyai megélésben tükröződik.

Együttjárást találtunk a nő szüleinek párkapcsolati harmóniája és a szülői bánásmód között, ami felnőttként kompenzatórikus formában tetten érhető az anyai magatartásban (pl. hordozásban).

A saját tervezettség és vártóság a gyermekkori élmények minőségében, a saját gyermek vártósága pedig az aktuális párkapcsolati harmóniában tükröződik.

Eredményeink a párkapcsolati minőség transzgenerációs hatásmechanizmusainak rendszerbe ágyazottságára hívják fel a figyelmet.

Kulcsszavak: anyaság ■ hordozás ■ párkapcsolati minőség ■ szülői bánásmód ■ transzgenerációs hatások

Abstract

Our research examined the maternal feelings, behaviours and couple relationships of 685 mothers with small children and compared them to their childhood experiences based on a self-reported questionnaire.

Data show that the more positive memories the mother has on her parents' couple relationship the better quality of her current couple relationship is. The woman's relational satisfaction is proven to be predictable by the perceived caring behaviour of her partner, which is reflected in more positive and competent maternal feelings.

Correlation was found between the woman's assessment of her parents' couple relationship and parental bonding, which is manifested and compensated in her actual maternal behaviour (e.g. kangaroo care).

The pregnancy planning in her family of origin seems to be reflected in the quality of

childhood experiences; and the expectance of her own child is expressed in her actual relationship harmony.

Our results highlight the need for a systemic approach in deeper understanding the transgenerational mechanisms of couple relationship.

Key words: mothering • couple relationship quality • parental bonding • transgenerational effects

ELMÉLETI HÁTTER

Gyermekkori élménymintázataink

A népi intelem „Nézd meg az anyját, vedd el a lányát!” jól tükrözi azt a valószínűleg megfigyelésen alapuló bölcsességet, miszerint a szülői megnyilvánulások ismeretéből következtetni lehet a következő generáció viselkedésmintáira, reakcióira. A tudomány a szokások, viselkedésminták, elvárások generációkon keresztüli átöröklését transzgenerációs transzmisszióknak nevezi (Varga, 2010). Mára egyre több empirikus – nem csak a klinikai munka területéről ismert – adatunk van arról, hogy transzgenerációs hatások érvényesülnek emberi kapcsolatainkban, bár átöröklésükre nem tudunk kimerítő tudományos magyarázattal szolgálni.

C. P. Cowan és P. A. Cowan (1992) foglalják össze a transzgenerációs átöröklést biztosító mechanizmusokat. Öt jelentős tényezőt emelnek ki: (1) genetikai és biológiai mechanizmusokat (ld. szintén Varga (2011b) tanulmányát a transzgenerációs epigenetikai kutatásokról), (2) a gyermek azonos nemű szülője felettes énjének internalizációját az identifikációs folyamatban, (3) a belső munkamodellek kialakítását a kötődési személyekkel átélt tapasztalatok alapján, (4) az utánzott magatartásmódokat, melyeket a szociális, obszervációs tanulás során sajátít el a személy, (5) a származási családban megtapasztalt szülői párkapcsolatot. Ez utóbbit tekintik Cowanék központi tényezőnek.

Varga (2009) szerint már a születést követő nagyon korai időszak tapasztalatai is megjelenhetnek a felnőttkori szexualitás, szülés, párválasztás, elköteleződés mintázataiban. Az elmúlt évtizedekben számtalan kutatás és elméletalkotó hangsúlyozta az eredeti családban szerzett kötődési tapasztalatok akár generációkon keresztül történő átöröklődését (Ainsworth és Bowlby, 1991; Fonagy, Steele, Steele, 1991; Wampler, Shi, Nelson, Kimball, 2003; Cowan és Cowan, 1992; Şen és Kavlak, 2012), amelyek a majdani intim kapcsolatokban (szülő-gyermek és párkapcsolatban) is éreztetik hatásukat. Cox és mtsai (1985) vizsgálatában is a saját szülővel való kapcsolat jósolta be a saját gyermekkel való kapcsolat minőségét, valamint az azonos nemű szülővel kapcsolatos percepciók voltak a legjobb prediktorai az alkalmazkodási folyamatnak. Paley, Cox, Harter,

Margand (2002) pedig azt találták, hogy a bizonytalanul kötődő apák és feleségeik családjában a szülés utáni első két évben inkább konfliktusos a házastársi kapcsolat, mint a biztonságos apákéban. Az anyák ugyanis a támogatást elsősorban a párjuktól várják (Cox, Owen, Lewis, 1989; Levitt és mtsai, 1986, idézi Danis, 2007; Hadházi, 2002), s ha az apa bizonytalan, valószínűleg kevésbé képes támogatni, ami a konfliktusokat felerősítheti, generálhatja. Belsky és Isabella (1985) is azt találták, hogy a szülők minél melegebb és óvóbb környezetben nőttek fel, annál kedvezőbbek a házastársi változások a gyermekük érkezése után, míg, akik hideg, elutasító szülői környezetben nőttek fel vagy konfliktusos szülői háttérrel rendelkeztek, azok alkalmazkodnak a legrosszabbul a saját gyermek születése után. Továbbá Cowan és Cowan (1992, 2009) több tanulmányukban hangsúlyozzák a transzgenerációs hatást illetően, hogy nem csak a kötődési minták, hanem a szülői bánásmód is hasonlóképpen átöröklődhet.

A párkapcsolati minőség és a szülőség

Optimális párkapcsolaton a kölcsönösen megtapasztalt és reciprok módon kifejezésre juttatott romantikus érzelmeken (szerelmen) alapuló kapcsolatot értjük (Simon, 2008). Manapság eléggé elterjedt főleg a nyugati kultúrkörben, hogy a hosszú távú elköteleződések, amilyen a házasság, vagy az élettársi kapcsolat, a kölcsönös romantikus érzelmekre épüljenek, így optimális esetben a pár tagjai őszinte vonzódást éreznek egymás iránt, kapcsolatukat a bizalom, empátia, egymás értékelése és közös problémamegoldás jellemzi (Satir, 1999).

A kapcsolati elégedettség független attól, hogy a partner viselkedése a valóságban objektíve is tükröződik-e, vagy csupán a társa részéről szubjektív érzelmi hatások által előidézett „pozitív illúzió” (Murray, Holmes, Griffin, 1996). Ezért is tekinthetjük megbízhatónak azokat a kutatásokat, amelyek releváns információkat a partner percepciójáról való szubjektív beszámolókat tartják. Murray és mtsai (2005) szerint az, hogy milyennek észleli valaki a párját, meghatározza a kapcsolati biztonságot. Metha, Cowan, Cowan (2009) a párkapcsolati kötődés szerepét hangsúlyozzák a házastársi interakciókban, miszerint a párkapcsolati kötődés biztonságából bejósolhatóak a pár között megfigyelhető érzelmi megnyilvánulások. Amennyiben a szülők kapcsolata érzelmileg rideg, ellenséges, az az egész családra, s végső soron a gyermek(ek)re is súlyos következményeket ró (Murányi-Kovács és Kabainé-Huszka, 1988), sérülnek a szülői funkciók, és a gyermekek kevésbé biztonságot adónak élik meg szüleiket (Cowan, Cowan, Metha, 2009; Woodhouse, Dykas, Cassidy, 2009). Gauthier, Guay, Senécal, Pierce (2010) összefüggést mutattak ki a nő párkapcsolati minősége és szülés utáni depressziója között, ami az anyai kompetencia megítélésével mutat együttjárást. Wong, Brown, Mangelsdorf, Neff (2009) azt találták, hogy a párkapcsolat minősége szerepet játszik a szülők (kiemelten az apák) gyermekük

felé irányuló szenzitív magatartásában, ami hat a gyermek kötődési biztonságára. A NICHD munkatársai (2000) valamint Grych és Clark (1999) által vezetett kutatás szerint azok az apák vonódnak mélyebben be a gyermekük gondozásába, ahol az anyák nagyobb párkapcsolati intimitásról számolnak be.

ÁTHANGOLÁS

Amint látjuk, a párkapcsolati kötődéssel összefüggnek a pár közötti érzelmi megnyilvánulások, amelyek pedig a teljes család működését alapvetően hangolják. Fontos azonban az, hogy a pár tagjainak adott esetben gyermekkorból hozott kedvezőtlen kötődési munkamodelljei megváltozhatnak, illetve nem feltétlenül hatnak determinisztikusan a későbbi kötődési státuszra.

A legtöbb kutatás a gyermekkori kötődési státusz megváltoztathatóságára született. Ezek nagy része a biztonságos kategóriából a bizonytalan, vagy a dezorganizált csoportba való átsorolódást magyarázta hitelt érdemlően. Az azonosított háttértényezők rendszerint stresszteli, kritikus helyzetek, traumatikus életesemények, illetve ezek kumulálódása, melyek a család működését befolyásolva hatnak a szülők viselkedésén keresztül, a szülő-gyermek kapcsolatra, megváltoztatva a gyermek reprezentációit a kötődési személyekről (Waters, Merrick, Treboux, Crowell, Albersheim, 2000; Hamilton, 2000; Moss, Cyr, Bureau, Tarabulsy, Dubois-Comtois, 2005; Thompson, Lamb, Estes, 1982; Bar-Haim, Sutton, Fox, Marvin, 2000). Aránytalanul kevesebb olyan tanulmány és elmélet van, ami a bizonytalanból biztonságos kategóriába való átsorolódás háttértényezőit vizsgálja (Thompson és Raikes, 2003). Ezért a párkapcsolat gyermekkori mintákra gyakorolt korrekciós hatásával kapcsolatban az általunk jelenleg ismert legátfogóbb, P. Cowan és C. Cowan neve által fémjelzett kutatócsoport vizsgálatait tekintjük mérvadónak. A Cowan szerzőpáros (1992) hangsúlyozza, hogy amennyiben mindkét gyermekkori családi minta konfliktusokkal terhelt, nagy valószínűséggel a közös családban is megismétlődnek a tanult negatív minták. (Fontos tehát szem előtt tartani, hogy mindkét szülő örököl egy sajátos lelki-szellemi hozományt gyermekkori családjától, amelyek együttese, illetve egymásra hatása révén formálódik a közös családi élet, és vele együtt az új család konfliktuskezelési lehetőségei és stratégiái (Ranschburg, 1980).) Kiemelendő azonban, hogy két különböző gyermekkori háttér esetén az apa gyermekkori tapasztalati mintái lesznek hangsúlyosabbak, és alakítják a felnőttkori családi miliő kapcsolati mintáit. Az anya konfliktusos korai kötődési tapasztalatait korrigálni képes a biztonságosan kötődő apa hozott mintája és ezzel összhangban levő viselkedése. Így lehetőség van arra, hogy pozitívan befolyásolja mind az anya-gyermek kapcsolatot, mind az anya saját szerepével való megelégedettségét. Danis (2007) eredményei is azt bizonyították, hogy az apai változók erősebb hatással voltak az anya-gyermek kapcsolat varianciájára, mint az anyai változók.

Szintén a kötődési státusz determinisztikus hatását cáfolják a korábban említett Metha, Cowan, Cowan (2009) kutatási eredményei is, miszerint bár a párkapcsolati kötődés biztonságából bejósolhatóak a pár között megfigyelhető érzelmi megnyilvánulások, azonban a felnőtt kötődésből (adult attachment) nem.

Ismeretes az is, hogy az anyai szenzitivitás megváltozásának hatására is módosulhatnak transzgenerációs hatások. Vannak olyan vizsgálatok (Atkinson és mtsai, 2005), melyek az anyai kötődés szerepét a gyermek kötődésének alakulásában az anyai érzékenységen keresztül gondolják érvényesülni. Így az anyák szenzitivitását mediátor tényezőnek tartják. Amennyiben az anya nem a kötődés szerinti mintáját követi, hanem a gyermek igényeire érzékenyen válaszol, akkor a babára való érzékenysége felülírja a maladaptív kötődési stratégiáját, blokkolva annak átörökítését. Wolf és van Ijzendoorn (1997) vizsgálatukban azt találták, hogy a biztonságos kötődés kialakulásában szerepe van: az anyai szenzitivitásnak, az interakciós szinkronitásnak, kölcsönösségnek illetve az anyai viselkedésben megmutatkozó stimulációnak, pozitív érzelmeknek a csecsemő iránt és az érzelmi támogatásnak. Láthatjuk, hogy van lehetőség a változtatásra, a rossz tapasztalatok felülírására, de ehhez szükséges, hogy a környezet megváltozzon, ez esetben az anyai környezet megváltozásával – fokozott érzékenység, válasz készség – nem adódik át a kedvezőtlen kötődési minta.

A VIZSGÁLAT CÉLJA ÉS HIPOTÉZISEINK

Hipotéziseinket a kutatásunk céljával összhangban fogalmaztuk meg, miszerint szándékunkban állt megvizsgálni a kisgyermekes anyák anyaságukkal kapcsolatos érzéseinek, hordozási szokásainak, valamint párkapcsolati megéléseinek és saját gyermekkorai élményeinek összefüggéseit.

1. Kapcsolat van a saját szülők párkapcsolati harmóniájának megítélése és az aktuális párkapcsolat minősége között, azaz minél pozitívabbnak ítéli meg a szülei párkapcsolatát, annál harmonikusabb a saját párkapcsolata. Párkapcsolati minőségen a párkapcsolati elégedettséget, az észlelt gondoskodást és a pozitív érintések gyakoriságát értjük. Feltételezésünket azokra a megállapításokra alapozzuk, melyek szerint azokban az esetekben, ahol a szülők párkapcsolatában nincs meg a kellő harmónia, ott a gyermekeknél rendszerint a későbbi felnőttkori kapcsolati funkciók is sérülnek (Cowan és Cowan, 2009).
2. A párkapcsolat minőségét meghatározó tényezők között sajátos korrelációs mintázatot feltételezünk:
 - a) minél gondoskodóbbnak észleli az anya a párját, annál elégedettebb a párkapcsolatával;
 - b) minél gyakoribbak a pozitív érintések, annál elégedettebb a párkapcsolatával;

- c) minél gondoskodóbbnak észleli párját az anya, annál gyakoribb a pozitív érintés;
 - d) a párkapcsolati elégedettség bejósolható a gondoskodásból és a pozitív érintések gyakoriságából.
3. Összefüggést feltételezünk a *saját szülők* észlelt párkapcsolati harmóniája és a szülői bánásmód, a gyermekkor értékelése, valamint szülei „babázós időszakára” vonatkozó feltételezett elégedettsége között. A „babázós időszak”-ot tágabb értelemben használjuk, azaz a csecsemő- és kisgyermek-kort felölelő 0-3 éves kort értjük alatta.
4. Eltérést feltételezünk a gyermek vártságában, tervezettségében az észlelt párkapcsolati minőség szerint.
- a) A *saját szülők* észlelt párkapcsolati harmóniája szerint eltérés mutatkozik a gyermek – aki jelen esetben az anya – tervezettségében, vártságában, mely utóbbiak további kapcsolatban állnak a szülői bánásmóddal és általában a gyermekkor értékelésével is. Azaz a szülői családban megtapasztalt párkapcsolati harmónia pozitív együttjárást mutat a szülői szeretettel és boldogabbnak megélt gyermekkorral, míg negatívan korrelál a túlvédéssel, kontrollal.
 - b) Az aktuális párkapcsolati jellemzők szerint eltérés mutatható ki a vizsgálatban „részt vevő” gyermek tervezettségében, az édesanyák önbeszámolója alapján.
5. A gyermekkori kedvezőtlen tapasztalatok az anyáknál egy transzgenerációs átörökítési folyamatot megtörve kompenzációs attitűdöt indíthatnak be: minél kevésbé kedvező gyermekkori tapasztalatai vannak az anyának, annál intenzívebb testi közelségre vágyik gyermekével, ami a hordozásban is megnyilvánulhat.
6. A anya által észlelt aktuális párkapcsolati minőség összefügg az anyai aggodalmakkal, megélt kellemetlenségekkel és az anyai kompetencia érzésével. Feltételeztük, hogy az apa részéről észlelt gondoskodás, támogatás jótékonyan hat az édesanya anyai megéléseire (Danis, 2007; Cowan és Cowan, 2009; Woodhouse, Dykas, Cassidy, 2009).

MÓDSZER

Minta

685 harmincas évei elején járó (átlag 32,7 év), 1-6 éves gyermekét/gyermeküket nevelő nő válaszolt a kérdésekre, akiknek fiatalabb gyermeke még nem töltötte be a második életévét (átlag 21,67 hónap). Arra kértük az anyákat, hogy a releváns kérdéseket a legkisebb gyermekükre vonatkoztatva válaszolják meg.

Válaszadóink nagyon magas iskolai végzettségűek: 82%-uk főiskolát (BA),

egyetemet (MA) végzett, vagy doktorált (PhD), 16%-uknak van érettségije és mindössze 2%, aki szakiskolát, vagy általános iskolát végzett.

Lakhely szerint a következőképpen oszlik meg a minta: főváros 39%, város 47%, falu 12%, egyéb 3%.

A család *havi bevételének* alakulása szempontjából is meglehetősen jó helyzetben levő családokkal van dolgunk. Havonta 100 ezer Ft alatti 4%, 100-150 ezer Ft közötti 11%, 150-250 ezer Ft közötti 32%, 250-500 ezer Ft közötti 40% és 500 ezer Ft feletti összegből 13%-a gazdálkodik a családoknak. A családja *anyagi helyzetének jellemzése* egy 1-7 fokú skálán (a „nem jövünk ki”-tól a „bármit megengedhetünk maguknak” fokozatokon át) azt mutatja, hogy az anyák 44%-a az 1-3 fokozatot jelölte meg, a többség 56% közepes vagy annál magasabb (4-es, vagy afölötti) szubjektív elégedettségről számolt be.

A megkérdezett anyák 87%-a nukleáris családban (pl.: házastárs és gyerek), 8%-a tágabb családjával (pl.: testvér, nagyszülő), 4% csak a gyerekével él együtt. Az anyák 44%-nak egy gyermeke, 38%-nak két gyermeke, 14%-nak három, 4%-nak 4, vagy több gyermeke van.

ESZKÖZÖK

H-PBI: Szülői Bánásmód Kérdőív (*Parental Bonding Instrument*)

A mérőeszköz a Parker, Tulping, Brown által 1979-ben publikált kérdőív magyar változata, amelyet hazánkban Gervai Judit és Tóth Ildikó (1999) adaptált. A kérdőív 25 tételt tartalmaz külön-külön az édesanyára/nevelőanyára és édesapára/nevelőapára, és három faktort foglal magába: „Szeretet”, „Túlvédés”, „Korlátozás”. Mintánkban mindhárom alskála megbízhatósága igen magasnak bizonyult apánál és anyánál egyaránt, a Cronbach-alfa értékek 0, 85 és 0, 88 között mozogtak.

A kérdőív mindössze négy válaszadási lehetőséget nyújt: „nagyon”, „általában”, „alig jellemző” és „egyáltalán nem jellemző”, köztes válasz nincs, ezáltal határozott választásra készíti a kitöltőt.

IBM: Intim Kötődés Mérése (*Intimate Bond Measurement*)

Wilhelm és Parker (1988) szerzőpáros dolgozta ki az Intim Kötődés Mérésére alkalmas, önbeszámolón alapuló mérőeszközt. A 24 tételes kérdőív a „Gondoskodás” és „Kontroll” dimenzióit tartalmazza mint két alskálát, egyenként 12-12 tétellel. A válaszadás egy 4 fokú Likert-skálán történik, a „tökéletesen igaz”, „többnyire igaz”, „kismértékben igaz” és „egyáltalán nem igaz” lehetőségek valamelyikének megjelölésével. A kérdőív magyar fordítása – Parker hozzájárulásával – Hadházi, Gérecz és Végh nevéhez köthető, akik 455 fős magyar mintán magas teszt-reteszt reliabilitásról és jól elkülönülő alskálákról számoltak be (Hadházi, Gérecz, Végh, 2011). Leírták a párkapcsolati elégedettséggel, valamint

a felnőtt kötődésnek a szorongás és elkerülés dimenzióival való összefüggéseit sine morbo és depressziós vizsgálati személyeknél (Gérecz és Hadházi, 2014).

Gondoskodás dimenzió: érzelmi és fizikai gondoskodást fejez ki, melegséget, figyelmet, vonzalmat és baráti kapcsolatot.

Kontroll dimenzió: dominanciát, tolakodást, kritikát, tekintélyelvű attitűdöt és viselkedést fed.

A mérőeszköz egyirányú. Azt méri, hogy milyen mértékű intimitást észlelünk a párunk attitűdjei és viselkedése alapján. Elméletileg a „magas a gondoskodás” és „alacsony a kontroll” értékek a legkedvezőbbek, bár nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy bizonyos embereknek a kevesebb gondoskodás a kielégítő, míg mások igénylik partnerüktől az ellenőrzést.

Saját mintánkon (N: 685) a kérdőív reliabilitása igen jónak bizonyult; a Gondoskodás Cronbach-alfa értéke 0,970, a Kontrollé 0,913.

RAS: Kapcsolati Elégedettség Kérdőív (Relationship Assessment Scale)

Hendrick és munkatársai által még 1988-ban kidolgozott Kapcsolati Elégedettség Kérdőív egy hét tételt tartalmazó, a globális kapcsolati elégedettséget 5 fokú Likert-skálával mérő eszköz. Alkalmazható bárkivel, aki hosszabb távú intim kapcsolatban él, beleértve az együttjárókat, együttélőket és jegyeseket. Az intim kapcsolatok olyan dimenzióira kérdez rá, mint a szeretet, elvárások, problémák, valamint az elkötelezettségi szintet is mutatja (Hendrick és mtsai, 1988). Az átlagpontszám 1-től 5-ig, a totális pontszám 7-től 35-ig terjedhet. A RAS pszichometriailag alapos és takarékos mérőeszköz (Cronbach-alfa 0,87; N: 196) (White, Hendrick, Hendrick, 2004).

A párkapcsolati elégedettséget mérő kérdőív saját mintán is magas megbízhatóságot mutat: a Cronbach-alfa 0,884.

Pozitív érintések skála

Pozitív fizikai kontaktusok gyakoriságát mérő skálát állítottunk össze (Hadházi, 2012), amely olyan viselkedések gyakoriságára kérdez rá, mint a puszi, csók, simogatás, ölelés, összebújás, egymás ölébe ülés pároknál. A kérdőív 6 tételt tartalmaz, 5 fokú Likert-skálán (1 – „nincs ilyen” választól az 5 – „nagyon gyakori” válaszig) lehet bejelölni, hogy milyen gyakoriak a különböző pozitív fizikai érintkezések a pár között. A kérdőív reliabilitása igen megbízható; (N: 685) Cronbach-alfa: 0,944.

Kiegészítő kérdések

Likert-skálán mért és nyílt végű kérdéseket fogalmaztunk meg a gyermekkorral, legfiatalabb gyermekkel, anyai magatartással kapcsolatos élményekre, tapasztalatokra vonatkozóan. (Pl. „Elmesélések és / vagy saját élménye alapján, mit gondol a szüleinek mi jelentett kihívást / nehézséget az Ön baba és kisgyermekkorában? (pl. sírósság, alvási nehézség, evési probléma, betegeskedés)”;

„Értékelje gyerekkorát!”; ”Értékelje, milyen volt édesanyja és édesapja kapcsolata!”). A kérdőív elérhető a következő linken: http://felicitasz.blog.hu/2011/04/04/vegyl_reszt_egy_fontos_kutatasban.

Hordozás

Kutatási célunknak megfelelően az anyai viselkedés fontos megnyilvánulása-ként kezeltük a szoros testi kontaktust igénylő hordozást. Az anyák bejelölhet-ték, hogy a különböző életszakaszokban naponta mennyi ideig hordozták a gyer-mekeiket. A válaszaik alapján két kategóriát képeztünk, a naponta semennyit, vagy kevesebb, mint egy órát és a legalább egy órát, vagy többet hordozókat.

Eljárás

A KRE Pszichológiai Intézetében prof. dr. Bagdy Emőke vezetésével folyó, csa-ládi interakció dinamika és korai személyiségfejlődés kutatás részeként ma-gyarországi – legalább 6 hónapos, legfeljebb 4 éves korú gyermekeket nevelő – édesanyák osztották meg velünk tapasztalataikat, elektronikus formában közzétett kérdések megválaszolásával, kérdőívek kitöltésével. Az adatgyűjtést „Gyermek az életünkben” címen, Bagdy Emőke felhívására különböző hordozó, kötődő nevelést propagáló egyesületek, fórumok segítették, továbbítva az anyák-nak a vizsgálatban való önkéntes részvétel lehetőségét (Nyitott Akadémia, Ölbe-baba Egyesület és a Babahordozó Anyák Egyesülete). A vizsgálatot a Ká-rolai Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézetének Etikai Bizottsága engedélyezte (engedélyszám: 70/2011/P). Az adatgyűjtés folyamatos, 2011 má-jusában kezdtük és a 2011 decemberéig beérkezett válaszokat dolgoztuk fel. Több mint 700-an válaszoltak, de a hiányos kitöltések miatt 685 személy adatai hasznosíthatóak.

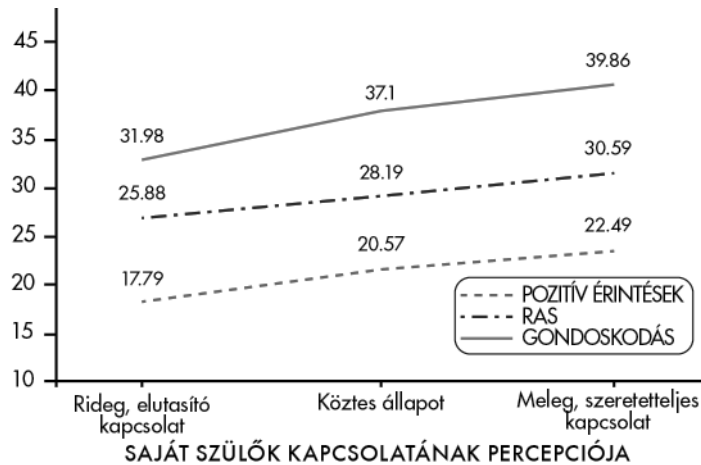
EREDMÉNYEK

Az adatok elemzését a ROPstat programcsomagot használtuk: korrelációs vizs-gálatokat, varianciaanalízist és annak robusztus változatait, khi-négyzet próbát és leíró statisztikákat, reliabilitásvizsgálatot és itemanalízist végeztünk (Var-gha, 2007).

A saját szülők párkapcsolati harmóniájának megítélése és az ak-tuális párkapcsolat minősége közötti kapcsolat

Eredményeink szerint (ld. 1. ábra) a párkapcsolati elégedettség ($W(2; 131,1) = 11,624, p = 0,0000$), a párja részéről észlelt gondoskodás ($W(2; 127,5) = 8,187, p = 0,0005$), valamint a pozitív érintések gyakorisága ($W(2; 126,5) = 8,724, p = 0,0003$) szignifikánsan alacsonyabbnak bizonyult ott, ahol a szülők párkapcsola-tát ridegnek, elutasítónak élte meg az anya, szemben azokkal, akik e kapcsola-

latot melegeknek, szeretetteljesnek találták. A pár részéről észlelt kontroll nem különbözik szignifikáns mértékben.

1. ábra. Az aktuális párkapcsolati elégedettség (RAS) gondoskodás és pozitív érintésgyakoriság alakulása a saját szülők párkapcsolati percepciójának függvényében (N=685)

A párkapcsolat minőségét meghatározó tényezők

A Pearson-féle korrelációs elemzés eredményeképpen megállapítható:

- 1) minél gondoskodóbbnak észleli az anya a párját, annál elégedettebb a párkapcsolatával; magasan korrelál ($r = 0,871^{**}$) a párkapcsolati elégedettség és észlelt gondoskodás
- 2) erőteljes a korreláció ($r = 0,785^{**}$) a párkapcsolati elégedettség és a pozitív érintések gyakorisága között
- 3) minél gondoskodóbbnak észleli párját az anya, annál gyakoribb a pozitív érintés, a korreláció mértéke: $r = 0,884^{**}$

A többszörös lineáris regresszióelemzés eredménye szerint a párkapcsolati elégedettség 75,8%-ban bejósolható a gondoskodásból ($p=0,0000$), 4,9%-ban a kontrollból ($p=0,0000$) és mindössze 0,3%-ban ($p=0,0003$) a pozitív érintések gyakoriságából. Legmeghatározóbb szerepet az észlelt gondoskodás játssza a párkapcsolati elégedettségben.

A szülők észlelt párkapcsolata

Az 1. táblázatban feltüntetett Pearson-féle korrelációs elemzés eredményei szerint az anya által saját szüleinél észlelt párkapcsolati harmónia szignifikánsan együtt jár azzal, hogy az édesanyák milyennek értékelik utólag a saját gyermek-

korukat, a szüleik élményeit a babázós és kisgyermekes időszakról, a gyermekkorban megtapasztalt szülői bánásmódot.

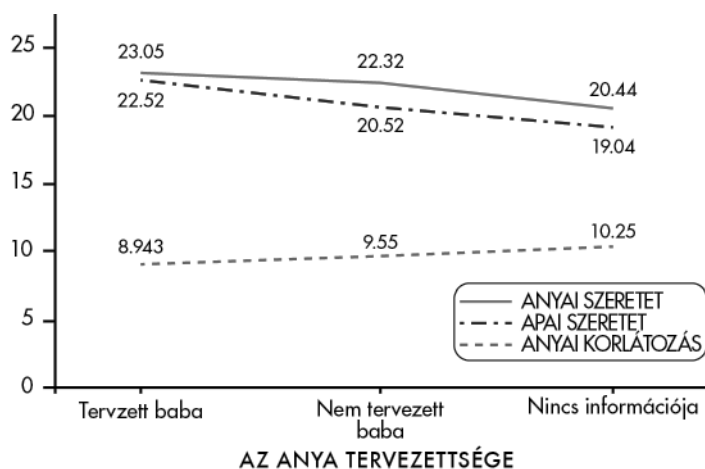
VÁLTOZÓ	Anyai szeretet	Anyai túlvédés	Anyai korlátozás	Apai szeretet	Apai túlvédés	Apai korlátozás	Gyermekkor értékelés	Szülők élménye
Szülők kapcsolata	0,398**	-0,142**	-0,301**	0,535**	-0,105**	-0,173**	0,596**	0,490**

1. táblázat A szülők észlelt párkapcsolatának korrelációja a szülői bánásmóddal, a gyermekkor és kisbabás élmények értékelésével

Rózsa (2006) szerint a gyakorlatban a 0,3 és afeletti korrelációt szokásos interpretálni, hisz ennél az értéknél a varianciák átfedésének mértéke 9% ($r^2 = 0,09$). Így mi is csak a 0,3 vagy erősebb korrelációk értelmezésére térünk ki.

Az anya tervezettsége

A 2. ábra az *anya* tervezettségének kategóriái (tervezett, nem tervezett, nem tudja) mentén jeleníti meg a szülői bánásmód alakulását. Az *anya* tervezettsége szerint szignifikáns különbség mutatkozik a szülői bánásmódban (anyai szeretet ($F(2; 682) = 13,452, p=0,000$), anyai korlátozás ($F(2; 682) = 9,656, p=0,000$), apai szeretet ($F(2; 682) = 7,913, p=0,000$)).

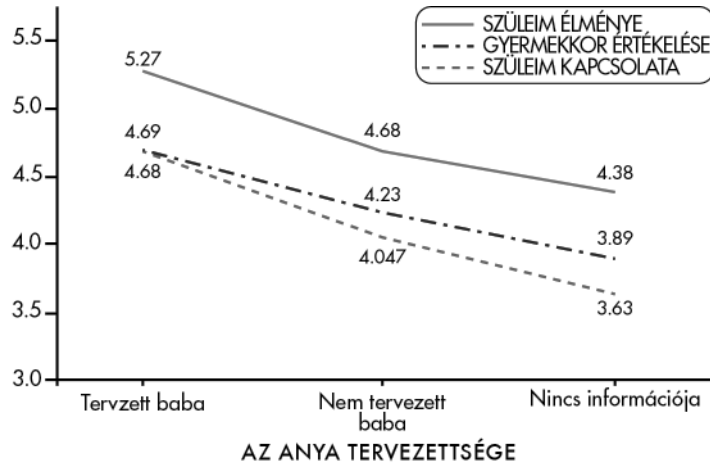

2. ábra. Az anyai szeretet, az anyai korlátozás és az apai szeretet alakulása az anya tervezettségének függvényében (N=685)

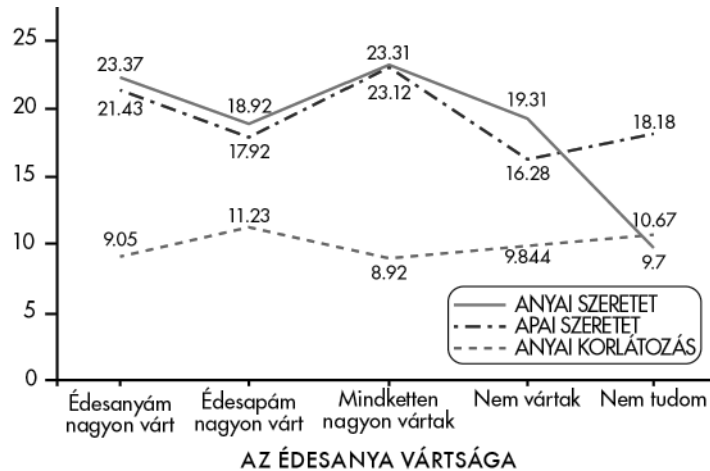
A 3. ábra szintén az *anya* tervezettségének kategóriái (tervezett, nem tervezett, nem tudja) alapján szemlélteti a gyermekkor, a szülők észlelt kapcsolatának és babázós élményeinek értékelését.

A tervezett gyermekeként született *anyák* szignifikánsan magasabbra értékelték a szüleik kapcsolatát ($F(2; 682) = 17,155, p=0,000$), szemben a nem ter-

vezettekkel és azokkal, akiknek nincs információjuk. Szintén szignifikáns különbség mutatkozik a gyermekkoruk szubjektív értékelésében ($F(2; 682) = 10,955$, $p=0,000$) és abban, hogy a szüleinek milyen élmény lehetett az ő csecsemő és kisgyermekkoruk ($F(2; 682) = 15,588$, $p=0,000$).

3. ábra. A gyermekkor értékelése, a saját szülők kapcsolatának és babázás élményeinek észlelése az anya tervezettségének függvényében (N=685)

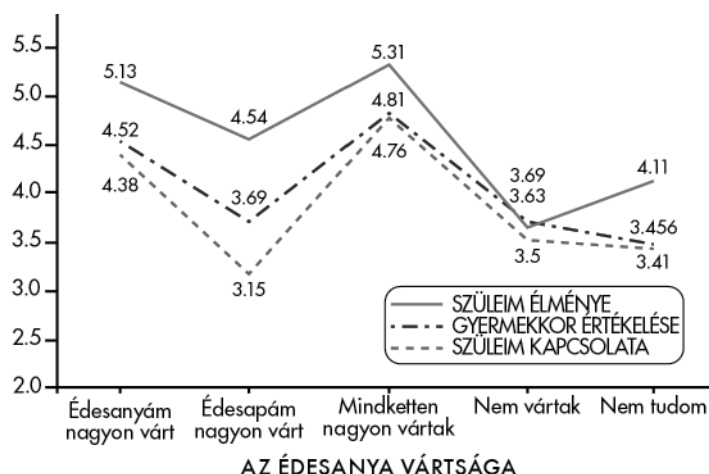
4. ábra. Az anyai szeretet, az anyai korlátozás és az apai szeretet alakulása az anya vártágának függvényében (N=685)

Az anya vártsága

A 4. ábra az anya vártságának kategóriái mentén jeleníti meg a szülői bánásmód alakulását.

Elemzéseink szerint az *anya* vártsága szignifikáns kapcsolatban áll a későbbi szülői bánásmóddal (anyai szeretet ($F(4; 680) = 17,070, p=0,000$), korlátozás ($F(4; 680) = 8,696, p=0,000$, apai szeretet ($F(4; 680) = 9,828, p=0,000$),

Az 5. ábra az anya vártságának kategóriái alapján szemlélteti a gyermekkor, a szülők észlelt kapcsolatának és babázós élményeinek értékelését. A statisztikai elemzés azt mutatja, hogy az *anya* vártsága szintén szignifikáns kapcsolatban van gyermekora szubjektív értékelésével ($W(4; 67,0) = 14,336, p=0,000$), a szülők párkapcsolatának minősítésével ($W(4; 68,6) = 17,523, p=0,000$) és azaz, hogy a szüleinek milyen élmény lehetett az ő csecsemő és kisgyermekkoruk (F(4; 680) = 15,360, p=0,000), az anyák bevallása szerint. A várt gyermekek számára kedveznek az adatok, bár a nem vártaknál kedvezőtlenebb azok helyzete, akik nem tudják, hogy várták-e a szülei.

5. ábra. A gyermekkor értékelése, a saját szülők kapcsolatának és babázós élményeinek észlelése az anya vártságának függvényében (N=685)

A gyermek vártsága

Eredményeink szerint nem mutatható ki az édesanya saját vártsága és tervezettsége szerint szignifikáns összefüggés a vizsgálatban részt vevő saját gyermek vártságával. Vagyis az, hogy az édesanyát hogyan várták annak idején a saját szülei, nem mutat összefüggést azzal, hogy ő maga hogyan várta a saját gyermekét.

Ugyanakkor a gyermekek vártsága szerint szignifikáns eltérések mutatkoznak az aktuális párkapcsolat minőségében. A csoportok paraméteres összeha-

sonlítását a 2. táblázatban foglaljuk össze, ahol a szóráshomogenitás sérülése miatt a Welch-féle robusztus varianciaanalízist alkalmaztuk, a páronkénti összehasonlításnál pedig a Games-Howell próbát.

Változó	Várt (1)	Nem várt (2)	Nem így várt (3)	Welch	p-érték	Games-Howell
Gondoskodás	38,47	32,78	30,76	5,474	0,014	T13 (3;47)= 4,45**
Kontroll	19,04	19,44	17,73	0,327	0,725	
Poz. érintés	21,45	19,67	17,20	4,482	0,026	T13 (3;47)= 4,22*
RAS	29,19	24,33	24,56	6,968	0,006	T13 (3;48)= 4,78**

2. táblázat A párkapcsolati minőség átlagértékeinek alakulása a saját gyermek vártsága szerint

A várt gyermekek esetében az anyák szignifikánsan gondoskodóbbnak érzélik a párjukat, mint a nem vártak, illetve akiket „Nem így, nem mostanra vártak” ($p = 0,014$). Az észlelt kontrollban azonban nem mutatkozik szignifikáns különbség.

A párkapcsolati elégedettség szignifikánsan magasabb a várt babák édesanyjánál, mint a nem várt, vagy „Nem így, nem mostanra várt” babák édesanyjánál ($p = 0,006$).

A pozitív érintések szignifikánsan gyakoribbak a várt gyermeket nevelő édesanyák párkapcsolatában, szemben a „Nem így, nem mostanra várt” gyermeket nevelő édesanyákkal ($p=0,026$).

Az anya gyermekkori élményei és hordozási szokásai

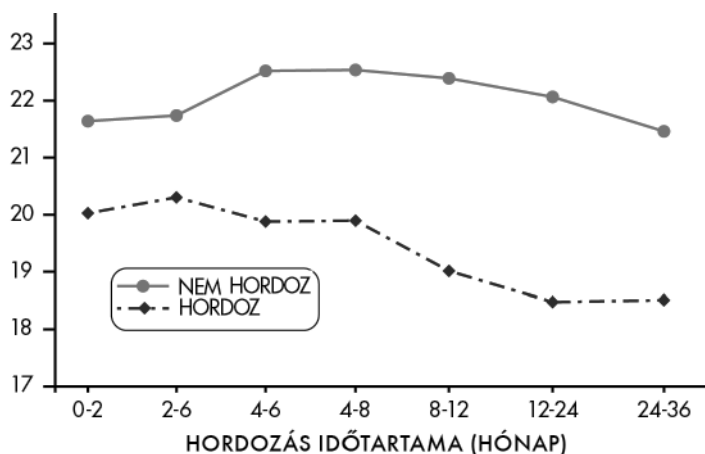
Eredményeink szerint a különféle kisgyermekkorban problémásnak tartott megnyilvánulások szignifikáns különbséget jeleznek a szülői bánásmódban, a gyermekkor értékelésében, valamint a szülei kisbabás élményeiben. A 3. táblázatban tüntetjük fel azokat az átlagértékeket, ahol az eltérés 5%-os szinten szignifikáns a csecsemőkori problémák jelentkezésének függvényében (az apai korlátozás esetében nem értük el ezt a szintet, ezért az ide tartozó értékek feltüntetésétől eltekintünk).

Hordozásnak minősítjük, ha az anya a gyermeket naponta minimum egy órát hordozza. Nem tekintjük hordozásnak, ha az anya úgy nyilatkozik, hogy ő nem hordoz, vagy a hordozást időben kevesebb, mint napi egy órában határozza meg.

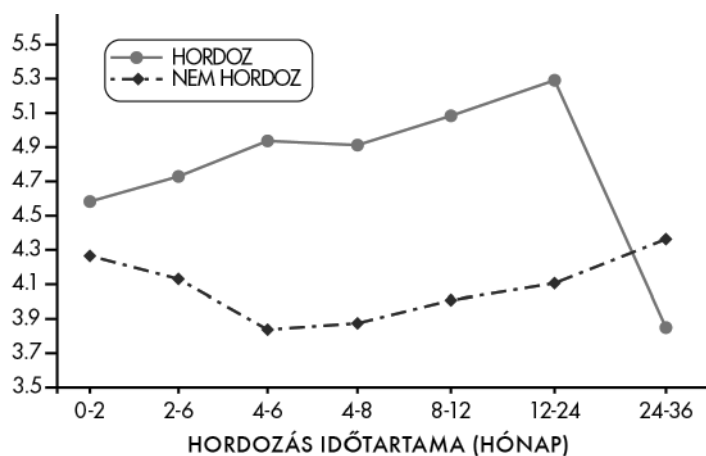
Eredményeink szerint a gyermekkorban tapasztalt szülői bánásmód és hordozás gyakoriságának vizsgálatánál szignifikáns különbséget kaptunk az apai szeretet, túlvédés mentén a hordozói magatartásban. A hordozó anyák szignifikánsan kevesebb apai szeretetről ($p = 0,001$), és magasabb túlvédésről ($p = 0,01-0,05$) számoltak be (ld. 6. és 7. ábra).

VÁLTOZÓ	Anyai szeretet	Anyai korlátozás	Anyai túlvédés	Apai szeretet	Apai túlvédés	Gyerekkor értékelés	Szülők élménye
Sírósság van	21,56		7,138			4,069	4,317
Sírósság nincs	22,74		5,557			4,554	5,172
Alvási nehézség van		6,767	20,14	5,207		4,400	
Alvási nehézség nincs		5,647	21,90	4,101		5,157	
Evési probléma van		6,914		5,011	4,217		
Evési probléma nincs		5,541		4,114	4,531		
Anyátság van			7,552		5,586	3,943	
Anyátság nincs			5,651		4,162	4,525	
Ölbe kézrezkedés van				5,593	4,017		
Ölbe kézrezkedés nincs				4,225	4,492		
Betegeskedés van			6,854		5,110		4,744
Betegeskedés nincs			5,589		4,102		5,069
Hisztiz van	21,42	9,616	6,710	20,55	4,845	4,253	4,649
Hisztiz nincs	23,09	9,107	5,436	22,06	4,064	4,561	5,182
Harapósság van	20,75						4,526
Harapósság nincs	22,65						5,033

3. táblázat Eltérések a szülői bánásmódban, a gyermekkor értékelésében, a szülők babázós élményeiben a saját csecsemő és kisgyermekkori problémák jelentkezésének függvényében az anyáknál

6. ábra. A saját apától kapott szeretet megítélése hordozó és nem hordozó anyák esetében a hordozás időtartamának függvényében (N=685)

7. ábra. A saját apa által gyakorolt túlvédő magatartás megítélése hordozó és nem hordozó anyák esetében a hordozás időtartamának függvényében (N=685)

Az anyaság és az aktuális párkapcsolat

Azok az édesanyák, akik negatív változásokat éltek meg az anyaságuk révén (pl. „türelmetlenség”, „hátterbe szorítottság”, „fáradtság”) úgy érzik, párjuk kontrollálabb magatartást tanúsít ($t(495) = -3,317, p = 0,0011$), mint akik ilyen negatív élményekről nem adnak számot. Az észlelt gondoskodásban és a pozitív érintések gyakoriságában, valamint a párkapcsolati elégedettségben nincs szignifikáns különbség.

Szülőként mi okozza a legtöbb kellemetlenséget, illetve e kellemetlenség forrása milyen összefüggésben állnak a párkapcsolatra?

Önmagában az, hogy mennyi kellemetlenséget tapasztalnak meg a szülőségük során, nincs szignifikáns összefüggésben sem az intimitással, sem a párkapcsolati elégedettséggel, sem a pozitív érintések gyakoriságával. Azonban amennyiben az anya e kellemetlenségek forrásaként a tágabb családját, vagy idegeneket nevezett meg, akkor párját gondoskodóbbnak észlelte ($d(161,4) = -2,621, p = 0,0096$), a kontrollban nem mutatkozott eltérés, azonban párkapcsolati elégedettsége magasabb volt ($d(151,1) = -2,478, p = 0,0143$), valamint gyakoribbak voltak a pozitív érintések a párjával ($d(138,8) = -2,703, p = 0,0077$), mint azoknál, akik nem neveztek meg ilyen forrást.

Abban az esetben, ha az anyasággal kapcsolatos kellemetlenségek forrásaaként a párjuknak valamilyen hiányosságát jelölik meg az anyák, akkor ők tendencia szinten elégedetlenebbek a párkapcsolatukkal ($d(54,1) = 1,679, p = 0,0990+$), mint akik nem jelöltek meg ilyent. A pozitív érintések gyakoriságában és az intimitásban nincs különbség. Az anyai aggodalmakról kiderült, hogy azok

az anyák, akik nem aggódnak a gyermekük egészségéért, kisebb gondoskodást tapasztalnak a párjuk részéről ($t(470) = -2,165$, $p = 0,0309$), a többi párkapcsolati mutatóban nincs eltérés. Azok az anyák akik aggódnak az anyai kompetenciájuk miatt, szignifikánsan kevésbé érzik gondoskodónak a párjukat ($t(470) = 2,849$, $p = 0,0046$), elégedetlenebbek a párkapcsolatukkal ($d(119,9) = 2,549$, $p = 0,0121$) és kevésbé gyakori a pozitív érintés a pár tagjai között ($d(119,5) = 2,559$, $p = 0,012$); a megállapítás fordítva is érvényes.

Az apai hordozás és a párkapcsolat minősége

Bár vizsgálati céljaink között nem szerepelt, azonban a kutatás eredményeiben érdekes összefüggés bontakozott ki az apai hordozás – mint gyermek felé irányuló gondoskodás – és a párkapcsolat minőségének anya általi megítélése között.

Azoknál a pároknál, ahol az apa hordoz, az anyák szignifikánsan gondoskodóbbnak érzik a párjukat, mint ahol az apa nem hordoz. Az összefüggés fordítottja is igaz (ld. 4. Táblázat, ahol a szóráshomogenitás sérülése miatt a Welch-féle robusztus varianciaanalízist alkalmaztuk, a páronkénti összehasonlításnál pedig a Games-Howell próbát.).

APA HORDOZ	Soha (N: 228)	Havi rendszeres (N: 134)	Heti rendszeres (N: 136)	Napi rendszeres (N: 36)	Welch-féle variancia- analízis	Szignif. (p)	Games-Howell
Észlelt gondoskodás	35,18 (12,05)	38,34 (9,736)	40,19 (8,873)	39,72 (5,960)	W(3; 169,2) =7,773	0,0001***	T12(4;326)= 3,86* T13 (4;346)= 6,43** T14 (4;89)= 5,04**
Pozitív érintés	19,60 (7,167)	21,21 (5,841)	22,66 (5,519)	22,81 (4,762)	W(3; 155,1) =8,164	0,0000***	T12(4;324)= 3,28+ T13(4;339)= 6,46** T14 (4;63)= 4,90**
Párkapcsolati elégedettség	27,11 (7,416)	28,87 (6,367)	30,36 (5,914)	29,94 (4,497)	W(3; 159,8) =7,755	0,0001***	T12 (4;313)= 3,37+ T13 (4;333)= 6,50** T14 (4;70)= 4,47*

4. táblázat A párkapcsolat minőségének megítélése az anyák szerint az apai hordozás függvényében

MEGBESZÉLÉS

Vizsgálatunkban az anya szemszögéből láthatjuk a családi, párkapcsolati működéseket, tehát az anya megéléseit helyeztük a fókuszba. Önbeszámolás módszerrel kérdeztünk meg kisgyermeket (is) nevelő anyákat a saját gyermekkori, családi narratívában fennmaradt emlékeikről, illetve saját megélt tapasztalataikról, valamint aktuális párkapcsolatuk megítéléséről és gyermekükkel kapcsolatos élményeikről, bánásmódjukról. Eredményeink diszkutálásakor mindvégig hangsúlyozni kívánjuk, hogy a nagyszámú résztvevő ellenére, a vizsgálati minta

szociodemográfiai összetétele miatt relatíve szűk társadalmi rétegről kapunk benyomásokat. A magas iskolai végzettség, a jó anyagi helyzet, egy háztartásban két felnőtt a gyermekével/gyermekeivel, a városi élet olyan tények, amik relatíve kiegyensúlyozottabb életvezetést biztosíthatnak a családoknak, sőt bizonyos elemei fokozhatják a szubjektív jóllétet (KSH, 2014), így az anyák érzelmi megélései esetleg kevésbé polarizáltak, mint kedvezőtlenebb szociodemográfiai státusz mellett. A vizsgált téma létjogosultága azonban mégsem kérdőjelezhető meg, annál is inkább, mivel kutatási adatok szerint Magyarországon 2012-ben a születésszám emelkedéséhez legnagyobb mértékben a diplomás nők járultak hozzá, az éves növekedés 35%-ával (KSH, 2013).

Eredményeink szerint szignifikáns kapcsolat van a saját *szülők párkapcsolati harmóniájának megítélése és az aktuális párkapcsolat minősége* között. Mintánkban is megerősítést nyert Cowan és Cowan (2009) megállapítása, miszerint ahol a szülők párkapcsolatában nincs meg a kellő harmónia, ott a gyermekeknél rendszerint a későbbi felnőttkori kapcsolati funkciók is sérülnek. Ennek megfelelően azok az édesanyák, akik szüleik kapcsolatát ridegnek, elutasítónak élték meg, aktuális párkapcsolatukkal szignifikánsan kevésbé elégedettek, párjukat kevésbé gondoskodónak tapasztalják, és kevésbé gyakori kapcsolatukban a pozitív érintés, mint azoknál, akik szüleik párkapcsolatát melegnek, szeretetteljesnek észlelték. Értelmezésünk szerint összességében a pozitív szülői párkapcsolati minta jobb minőségű felnőttkori párkapcsolati megeléggel jár együtt, ami a Cowanék (1992) által kiemelt transzgenerációs hatás érvényesülését is jelentheti.

A párkapcsolat minőségét meghatározó tényezők között sajátos korrelációs mintázatot tártunk fel. Mintánkban szoros pozitív együttjárás van a párkapcsolati elégedettség, az érzelt gondoskodás és a pozitív érintések gyakorisága között. A párkapcsolati elégedettség erőteljes bejósólójának az érzelt gondoskodás bizonyult. Így az édesanyák párkapcsolati elégedettségét biztonsággal bejósolhatjuk abból, hogy mennyire érzlelik gondoskodónak párjukat. Bár való igaz, hogy a ténylegesen megfigyelhető gondoskodásról nincsenek adataink, egyetértünk Murray és mtsai (1996, 2005) állításával, miszerint a partner percepciója releváns információ, azzal együtt, hogy az csupán a szubjektív valóságot tükrözi.

A gondoskodónak megélt pár és a párkapcsolati elégedettség erőteljes összefüggését látva mintegy alátámasztást nyertek azok az elképzelések (Whiffen, Johnson, 1998; Dollander, 2004; Baldoni, 2010), melyek az apának védő funkciót tulajdonítanak, ami a perinatális időszakban jelenik meg először nagy intenzitással. Ezek szerint az apa gondoskodik a család fizikai, gazdasági biztonságáról, véd a külvilági behatásoktól, megoldja a problémákat, eljár az ügyeikben, támogató társa az anyának, jelen van az anya intenzív érzelmi, hormonális és nemi szerep változásaiban. Az érzelmi biztonság nyújtásával elviselhető szinten tartja a lelki megterhelést, így együtt túljutnak a nehézségeken. Bowlby

(2009) kötődéseméletére alapozva ún. antidepresszív hatást tulajdonítanak az apának, azáltal, hogy „biztos bázist” teremtet az anya és gyermeke számára, egy sajátos biztonságos, bizalmi légkört alakítva ki a párkapcsolatban mint kötődési kapcsolatban (Whiffen, Johnson 1998; Dollander, 2004, Baldoni, 2010).

Mintánkon beigazolódott, hogy *a szülők párkapcsolatának harmóniája és a gyermekükről való gondoskodásuk minősége* összefügg a már felnőtt gyermek visszaemlékezései alapján. Ezek az eredményeink részben összhangban vannak azokkal a tapasztalatokkal, miszerint a párkapcsolat indirekt módon hat a kötődésre (Isabella, 1994), a gyermek fejlődésére (Gottman, Katz, 1989), az anyai kompetenciaérzésen, anyai szereppel való elégedettségen, szenzitivitáson keresztül. Az anyák válaszait elemezve elképzelhetőnek tartjuk, hogy a szülői kompetenciaérzés sérülése állhat annak hátterében, hogy a származási családjukban észlelt kedvezőtlenebb párkapcsolat esetén a szüleik kevésbé élték meg jó időszaknak az ő csecsemő- és kisgyermekkorukat, kisebb mértékű anyai és apai szeretetről, erőteljesebb túlvédésről és korlátozásról adtak számot, valamint összességében kevésbé elégedettek a gyermekkorukkal.

Bár *a gyermek tervezettség és vártsága* nem egymással egyenértékű fogalom, nagyon hasonló szerepet töltenek be. Az ezek mentén elkülönített három-három csoportban (tervezett, nem tervezett, nem tud róla; illetve várt, nem várt, nem tud vártságaról), az általunk megkérdezettek körében szignifikáns különbség mutatkozik abban, hogy az édesanyák milyennek ítélték meg saját szüleik párkapcsolati harmóniáját, szüleik hozzájuk fűződő élményét a kisbábás időszakban, az első 16 évben tapasztalt szülői bánásmódot (anyai szeretet, anyai korlátozás, apai szeretet), valamint gyermekkorukat összességében. Ezek a tapasztalatok minden esetben a tervezett és várt gyermekként születetteknél alakulnak a legpozitívabban. A legnehezebb élményeik a tervezettségükről, vártságukról információval nem rendelkező nőknek vannak. A legalacsonyabb párkapcsolati harmóniával, kevésbé pozitív kisbábás élményekkel, szülői bánásmóddal jellemezték szüleiket, valamint saját gyermekkorukat kedvezőtlenebbnek élték meg azok az anyák, akik nincsenek tisztában a fogantatásuk körülményeivel. Amint láthatjuk, a „nem tudással” egy összességében kedvezőtlenebb érzelmi szocializációs feltételrendszer jár együtt. A nem kívánt babaként született gyermekek kedvezőtlen fejlődésbeli elváltozásairól számos vizsgálat látott napvilágot (Matejcek, Dytrych, Schüller, 1978; Matejcek, Dytrych, Schüller, 1980; Kubička és mtsai, 1995), azonban úgy tűnik, adataink abban az esetben is kedvezőtlen szocializációs konstellációt sejtetnek, amikor a gyermek nem tud a fogantatása körülményeiről.

A vizsgálatban „részt vevő” gyermek vártsága szerint különbséget mutat az aktuális párkapcsolat minősége. Azok, akik várták babáikat, szignifikánsan gondoskodóbbnak élik meg a párjukat, elégedettebbek a párkapcsolatukkal és gyakoribbak közöttük a pozitív érintések, mint akik nem, vagy nem így, nem mostanra várták a gyermeküket. Ez az eredmény egybecseng azokkal a koráb-

bi kutatásokkal, melyek szerint a nem tervezett terhesség szignifikánsan negatívabb párkapcsolattal járt együtt (Harris, Campbell, 1999), illetve a partner kevésbé volt támogató, mint a tervezett terhesség esetén (Fischer, Stanford, Jameson, DeWitt, 1999). Esetünkben ott harmonikusabb a párkapcsolat, ahol az anyák a gyermeket várják, vagy ott várják a gyermeket, ahol harmonikus a párkapcsolat. Úgy tűnik, a várt babák esetén a párkapcsolat minősége kedvezőbb, ami alapja lehet egy biztonságosabb kötődés, kiegyensúlyozottabb szülő-gyermek kapcsolat kialakulásának (Frosh, Mangelsdorf, McHale, 1998), hiszen vizsgálati adatok azt mutatják, hogy a párkapcsolati harmónia a biztonságos kötődéssel, míg a konfliktusok a bizonytalan, dezorganizált kötődéssel (Cummings és Davies, 1994, 1996, 2002) függnék össze.

Mintánkon az, hogy az édesanyát hogyan várták annak idején a saját szülei, nem mutatott összefüggést azzal, hogy ő maga hogyan várta a saját gyermekét. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy akár a kedvezőtlen tapasztalatok felülírására is sor kerülhetett. Az mindenképpen szerencse, hogy azok között a gyermekek között, akikre a vizsgálat kiterjedt, kevesen voltak olyanok, akiket nem, vagy nem mostanra vártak (520:54, azaz a válaszadók 10%-a).

Az általunk vizsgált populációban eredményeink megerősítik azt a feltételezésünket, miszerint *a gyermekkori kedvezőtlen tapasztalatok az anyáknál* megtörve egy transzgenerációs átörökítési folyamatot, adott esetben kompenzációs attitűdöt mobilizálhatnak.

Bizonyítást nyert mintánkon, hogy a csecsemő-, kisgyermekkori és későbbi családi szocializációs élmények nem függetlenek, összekapcsolódnak, egymásra épülhetnek. Akinél az igen korai viselkedés úgy marad fenn a családi emlékezetben mint probléma (sírósság, alvási, evési probléma, anyásság, túlzott ölbekérezkedés, hiszti, harapósság), az felnőttként úgy emlékszik vissza, hogy szüleinek nem volt jó élmény az ő kiskora, kevésbé értékeli pozitívnak a gyermekkorát és kedvezőtlenebb szülői bánásmódról számol be, mint azok, akiknél nem minősültek problémásnak a kisbabakori viselkedések. A legátfogóbb „hatása” a hisztis, akaratos viselkedésnek van. A legtöbb problémás viselkedés a szülői túlvédéssel mutat szignifikáns összefüggést, ami azért is fontos, mert a túlvédés bizonyos kutatások szerint olyan faktor, mely együttjárást mutat a depresszióval (Narita és mtsai, 1999).

Úgy véljük, hogy a kedvezőtlenebb gyermekkori tapasztalatokról számot adó anyák törekednek egyrészt saját gyermekeiknél minél odaadóbb magatartást tanúsítani, nem elkövetni azokat a hibákat, amik számukra fájdalmat okoztak, másrészt kompenzálni a saját hajdani kielégítetlen érzelmi szükségleteiket. Így a kedvezőtlen gyermekkori tapasztalatok az anyáknál egy transzgenerációs átörökítési folyamatot megtörve beindíthatnak egy kompenzációs attitűdöt: azaz az anya intenzívebb testi közelségre vágyik gyermekével, ami a hordozásban nyilvánulhat meg.

Bowlby (2009) a „hosszú átölelést” tekinti a feszültségszökkentés leginten-

zívebb formájának, ami alkalmas a kisgyermek megnyugtatóására. Mi a hordozást a „hosszú átöleléssel” analóg viselkedésnek gondoljuk, ami a felnőtteknél is örömet, megnyugvást okoz. Úgy véljük, hogy a gondoskodásra és kompenzációra egyaránt alkalmas lehet a hordozás. A mamák és babák vágya az intenzívebb testi közelségre kielégülhet a hordozásban. Érdekes módon a származási családban csak az apai viselkedés bizonyult kiemelkedőnek, azaz a hordozói magatartásban szignifikáns különbséget kizárólag az apai szeretet és túlvédés mentén találtunk. A hordozó anyák kevesebb apai szeretetről és magasabb túlvédésről számoltak be, mint azok, akik nem hordoznak. Flouri (2005) is kiemeli kutatásában, hogy a középkorú nők pszichés terheltségének mértéke negatív irányú kapcsolatban van a gyermekkorukban szüleik részéről tanúsított észlelt anyai és apai bevonódással. A két szülő közül az apai bevonódás játssza a kiemeltebb szerepet.

Az anyaság és az aktuális párkapcsolat összefüggéséről elmondhatjuk, hogy azok az édesanyák, akik az anyaságukban kedvezőtlen változásokat tapasztaltak, úgy érzik, párjuk kontrollálabb magatartást tanúsít, mint akik ilyen negatív élményekről nem adnak számot. A párkapcsolat egyéb jellemzőiben nincs eltérés az anyaságukat érintő negatív változásokat tapasztaló és nem tapasztaló anyák között. Ez az eredmény összecseng Simpson, Rholes, Campbell, Wilson (2003) vizsgálataival, akik a saját beállítódás mellett a házastárs szerepét igen meghatározó tényezőnek találták. Bizonyították, hogy a szülővé válás olyan stresszteli időszak, amikor a bekövetkező életesemények hatására még a kötődési orientáció is megváltozhat, vagy éppen megerősítést nyerhet.

Az anyai szerepben tapasztalt kellemetlenségek (pl. gyermekkel; idegenekkel, kiterjedtebb családdal; leterheltséggel, szabadidő hiányával; partner hiányosságaival, valamint az anya kimerültségével, önvádjával kapcsolatban) mennyiségileg nem, azonban az egyes formái összefüggést mutatnak a párkapcsolat minőségével. Amennyiben az anya a kellemetlenségek forrásaként a tágabb családját, vagy idegeneket nevezett meg, akkor párját gondoskodóbbnak észlelte, a párkapcsolati elégedettsége magasabb volt, valamint gyakoribbak a pozitív érintések a párjával, mint akik nem neveztek meg ilyen forrást. Úgy tűnik, hogy mintánkban, ha a nukleáris családon kívülről érkezik olyan hatás, ami az anyát kellemetlenül érinti, „aktivizálódik” a házastársi alrendszer és pozitívabb működést mutat, mint ahol nincs ilyen negatív beavatkozás. Abban az esetben, ha az anyasággal kapcsolatos kellemetlenségek forrásaként a párjának valamilyen hiányosságát jelölte meg az anya, akkor hajlamosabb arra (csak tendenciális a kapcsolat), hogy elégedetlenebb legyen a párkapcsolatával, mint akik nem párjukat hibáztatják.

Az anyák aggodalma (pl. a gyermek egészsége, anyai kompetencia, a gyermek szociabilitása) két területen mutat összefüggést a párkapcsolattal. *A baba egészségéért* aggódo édesanyák nagyobb mértékű gondoskodást észlelnek a párjuk részéről, mint akik nem aggódnak gyermekük egészségéért. Tehát úgy

tűnik, a gyermek egészsége olyan tényező, ami a partnert gondoskodóbb magatartásra készteti a párkapcsolatban. Azonban azok az anyák, akik aggódnak az *anyai kompetenciájuk* miatt, szignifikánsan kevésbé érzik gondoskodónak a párjukat, elégedetlenebbek a párkapcsolatukkal és kevésbé gyakoribb közöttük a pozitív érintés, mint akiknek nincsenek anyai kompetenciájukkal kapcsolatos kétségeik. Ez az összefüggés természetesen azt is jelentheti, hogy gondoskodó partner és magasabb párkapcsolati elégedettség mellett érzik magukat kompetens anyáknak a nők. Ezen összefüggést azért tartjuk kiemelten fontosnak, mert korábbi kutatások szerint az anyai kompetencia hiánya együtt jár a szülés utáni depresszióval (Gauthier, Guay, Sénécal, Pierce, 2010), ami az anya-gyerek kapcsolat sérülését eredményezheti.

Az *apai hordozó magatartás mentén a párkapcsolat minősége* eltérő mintázatot mutat. A gyermeküket hordozó apákat az anyák szignifikánsan gondoskodóbbnak észlelik, elégedettebbek a párkapcsolatukkal, valamint ezeknél a pároknál – az anya szerint – gyakoribb a pozitív érintés is, mint ahol az apa nem hordoz. Az apa affiliatív viselkedésének és főként babájáról való gondoskodásának kedvező hatását a párkapcsolatra korábbi vizsgálatok is hangsúlyozzák. (Levy-Shiff, 1994). Úgy tűnik, hogy a hordozás felfogható úgy is, mint a gyermek felé irányuló gondoskodás, avagy az anya tehermentesítése, de mindenképpen olyan apai viselkedés, amely kedvezőbb párkapcsolati megéléssel jár együtt az anya részéről.

A KUTATÁS KORLÁTAI ÉS KITEKINTÉS

A *kutatás korlátai* között említhető az adatgyűjtésből fakadó egyoldalúság, ugyanis a válaszadóink 82%-a nagyon magas iskolai végzettségű. A minta további kérdéseket is felvet: vajon az internetes hozzáférés, tájékozódás leginkább az iskolázott nők számára hozzáférhető-e, vagy maga a téma iránti elkötelezettség (is) főként rájuk jellemző olyan mértékben, hogy hajlandóak legyenek időt, energiát áldozni egy vizsgálati felhívásra. Ezért az eredményeink értelmezésénél az általános érvényű következtetések levonásától tartózkodunk.

Vizsgálatunk a párkapcsolatot és a szülőséget a nők észlelésén keresztül mutatja be, ami messze nem teljes, azonban – a mi kultúránkban is – a szülővé válás bár nagyon hasonló folyamatként zajlik, mégis az apák erőforrásait kevésbé veszi igénybe, mint az anyákét. Az apáknak kevesebb követelménynek kell eleget tenniük, mint az anyáknak, tényszerűen is kevesebb viselkedéses és szerepdefiníciós változásra kényszerülnek. Ez azzal magyarázható, hogy nem ők az elsődleges gondozói a babának, amin a gondozói felelősséget és belevonódást értjük (Levy-Shiff, 1999).

Valamennyi önbeszámoló eljárásra épülő kutatásnál fennáll a szubjektív torzítás lehetősége, azonban azt is tudjuk, hogy függetlenül az objektív tények-

tól a szubjektív érzelmi hatásoktól átszótt személyes élményeknek meghatározó szerepe van a párkapcsolatban (Murray, Holmes, Griffin, 1996). Továbbá a retrospekció torzító hatása is érvényesülhet a szülők párkapcsolatának megítélésénél, azonban az is ismeretes, hogy a gyermekek képesek szüleik párkapcsolatát értékelni, s értékelésük nagymértékben egyezik a szülők saját minősítésével (Ablow, Measelle, Cowan, Cowan, 2009).

Mivel elemzéseink nagy része együttjárásokra világít rá és ok-okozati összefüggésekre nem, a továbbiakban szükségesnek tartjuk – például a kompenzáció érzelmi aspektusainak vizsgálatához – a tudatos szintnél mélyebb feltárást is lehetővé tevő technikák (mélyinterjú, megfigyelés, vagy kísérleti módszer) alkalmazását.

Eredményeink megerősítettek bennünket abban, hogy a gondoskodó magatartás észlelése a párkapcsolat minőségét döntően befolyásolja, ami pedig az anyaság és az anya-gyerek kapcsolat biztos bázisaként szolgálhat. Vizsgálatunk tanulságai a prevencióban, valamint pár- és családterápiában egyaránt kamatoztathatóak.

Ez úton köszönjük dr. Bagdy Emőke professzorasszonynak, hogy a „Gyermek az életünkben” című kutatási program vezetőjeként a különböző hordozó, kötődő nevelést propagáló egyesületek, fórumok (Nyitott Akadémia, Ölbabababa Egyesület és a Babahordozó Anyák Egyesülete) bevonásával biztosította a vizsgálat alapjául szolgáló felmérést. Továbbá hálánkat szeretnénk kifejezni minden édesanyának a kutatásban való önkéntes részvételéért.

IRODALOM

- Ablow, J. C., Measelle, J. R., Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2009). Linking marital conflict and children's adjustment: The role of young children's perceptions. *Journal of Family Psychology*, 23, 485-499.
- Ainsworth, M. D. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46, 333-341.
- Antoine, C. (2010). *A terhésség és az anyaság pszichológiája*. Budapest: Saxum
- Atkinson, L., Goldberg, S., Raval, V., Pederson, D., Benoit, D., Moran, G., Poulton, L., Myhal, N., Zwiers, M., Gleason, K., & Leung, E. (2005). On the relation between maternal state of mind and sensitivity in the prediction of infant attachment security. *Developmental Psychology*, 41, 42-53.
- Baldoni, F. (2010). Attachment, danger and role of the father in family life span. *Erdélyi Pszichológiai Szemle*, 4, 376-403.
- Bar-Haim, Y., Sutton, D. B., Fox, N. A., & Marvin, R. S. (2000). Stability and change of attachment at 14, 24, and 58 months of age: Behavior, representation, and life events. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 381-388.
- Belsky, J., & Isabella, R. (1985). Marital and parent-child relationships in the family of origin and marital change following the birth of a baby: A retrospective analysis. *Child Development*, 56, 342-349.
- Benoit, D., & Parker, K. C. H. (1994). Stability and transmission of attachment across three generations. *Child Development*, 65, 1444-1457.
- Bowlby, J. (2009). *A biztos bázis*. Budapest:
- Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (1992). *When partners become parents: The big life change for couples*. New York: Basic Books
- Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2009). Couple relationships: A missing link between adult attachment and children's outcome. *Attachment & Human Development*, 11, 1-4.
- Cowan, P. A., Cowan, C. P., & Metha, N. (2009). Adult attachment, couple attachment and children's adaptation to school: An integrated attachment template and family risk model. *Attachment & Human Development*, 11, 29-46.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., & Henderson, V. K. (1989). Marriage, adult adjustment, and early parenting. *Child Development*, 60, 1015-1024.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., Riedel, C., Scalf-McIver, L., & Suster, A. (1985). Intergenerational influences on the parent-infant relationship in the transition to parenthood. *Journal of Family Issues*, 6, 543-564.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. New York: Guilford
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (1996). Emotional security as a regulatory process in normal development and the development of psychopathology. *Development and psychopathology*, 8, 123-139.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging theme in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31-63.
- Danis I. (2007). Szülői és tágabb környezeti tényezők szerepe a szülővé válás folyamatában és a korai anya-gyermek kapcsolat kialakulásában [Doktori értekezés]. Letöltve: <http://www.brightfuture>.

- hu/images/publications/PhD_Danis_korai%20sz%C3%BCl%C5%91-gyermek%20kapcsolat_ssz%C3%BCl%C5%91v%C3%A9%20v%C3%A1l%C3%A1s_k%C3%B6t%C5%91d%C3%A9s_csal%C3%A1di%20k%C3%B6rnyezet_disszert%C3%A1ci%C3%B3%202007.pdf
- Dollander, M. (2004). La dépression périnatale paternelle. *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, 52, 274-278.
- Fischer, C. R., Stanford, B. J., Jameson, P., & DeWitt, J. M. (1999). Exploring the concepts of intended, planned, and wanted pregnancy. *The Journal of Family Practice*, 48, 117-122.
- Flouri, E. (2005). Women's psychological distress in midadulthood: The role of childhood parenting experiences. *European Psychologists*, 10, 116-123.
- Fonagy, P., Steele, H., & Steele, M. (1991). Maternal representations of attachment during pregnancy predict the organization of infant-mother attachment at one year of age. *Child Development*, 62, 891-905.
- Frosch, C. A., Mangelsdorf, S. C., & McHale, J. L. (1998). Correlates of marital behavior at 6 months postpartum. *Developmental Psychology*, 34, 1438-1449.
- Gauthier, L., Guay, F., Senécal, C., & Pierce, T. (2010). Women's depressive symptoms during the transition to motherhood: The role of competence, relatedness, and autonomy. *Journal of Health Psychology*, 15, 1145-56.
- Hadházi É., & Gérecz Á. (2014). *Intimitás, a kötődés, szülői bánásmód és depresszió függvényében*. In Vassányi M., Fülöp J. & Mirnics Zs. (Szerk.). *Kapcsolatban – Istennel és emberrel*. Pszichológiai és bölcsészeti tanulmányok (pp. 32-54). Budapest: L'Harmattan
- Gottman, J. M., & Katz, L. F. (1989). Effects of marital discord on young children's peer interaction and health. *Developmental Psychology*, 25, 373-381.
- Grych, J. H., & Clark, R. (1999). Maternal employment and development of the father-infant relationship in the first year. *Developmental Psychology*, 35, 893-903.
- Hadházi É. (2002). *A gyermekvárás és a koragyermekkor időszakában kialakuló szülői attitűdök vizsgálata* (Doktori értekezés). Debreceni Egyetem, Debrecen
- Hadházi É. (2012). *Az érintés párkapcsolati összefüggései, női szemmel*. Előadás a Magyar Pszichiátriai Társaság XVII. Vándorgyűlésén. Debrecen, 2012. január 25-28.
- Hadházi É., Gérecz Á., & Végh F. (2011). *Az intimitás mérése – előzetes eredmények magyar mintán*. Poszterelőadás a Magyar Pszichológiai Társaság Jubileumi XX. Országos Tudományos Nagygyűlésén. Budapest, 2011. május 25-27.
- Hamilton, C. E. (2000). Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child Development*, 71, 690-694.
- Harris, K., & Campbell, E. (1999). The plans in unplanned pregnancy: Secondary gain and partnership. *British Journal of Medical Psychology*, 72, 105-120.
- Heider, D., Bernert, S., Matschinger, H., Haro, M. J., Alonso, J., & Angermayer, M. C. (2007). Parental bonding and suicidality in adulthood. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 41, 66-73.
- Hendrick, S. S., Dicke, A., & Hendrick, C. (1998). The Relationship Assessment Scale. *Journal of Social & Personal Relationships*, 15, 137-142.
- Isabella, R. A. (1994). Origins of maternal role satisfaction and its influences upon maternal interactive behavior and infant-mother attachment. *Infant Behavior and Development*, 17, 381-387.

- KSH (2014). Érdekessegek a szubjektív jóllét (well-being) magyarországi vizsgálatából. *Statisztikai Tükör*, 8, 1-4.
- KSH (2013). Évelésületeések és termékenység, 2012. *Statisztikai Tükör*, 7, 1-3.
- Kubička, L., Matějček, Z., David, H. P., Dytrych, Z., Miller, W. B., & Roth, Z. (1995). Children from unwanted pregnancies in Prague, Czech Republic revisited at age thirty. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 91, 361-369.
- Levy-Shiff, R. (1994). Individual and contextual correlates of marital change across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 30, 591-601.
- Levy-Shiff, R. (1999). Fathers' cognitive appraisals, coping strategies, and support resources as correlates of adjustment to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 13, 554-567.
- Matejcek, Z., Dytrych, Z., & Schüller, V. (1978). Children from unwanted pregnancies. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 57, 67-90.
- Matejcek, Z., Dytrych, Z., & Schüller, V. (1980). Follow-up study of children born from unwanted pregnancies. *International Journal of Behavioral Development*, 3, 243-251.
- Metha, N., Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2009). Working models of attachment to parents and partners: Implications for emotional behavior between partners. *Journal of Family Psychology*, 23, 895-899.
- Moss, E., Cyr, C., Bureau, J. F., Tarabulsy, G. M., & Dubois-Comtois, K. (2005). Stability of attachment during the preschool period. *Developmental Psychology*, 41, 773-783.
- Murányi-Kovács E., & Kabainé Huszka A. (1988). *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Murray, L. S., Holmes, G. J., & Griffin, D. W. (1996). The self-fulfilling nature of positive illusions in romantic relationships: Love is not blind, but prescient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 1155-1180.
- Murray, L. S., Rose, P., Holmes, G. J., Derrick, J., Podchaski, E. J., Bellavia, G., & Griffin, D. W. (2005). Putting the partner within reach: A dyadic perspective on felt security in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 327-347.
- Narita, T., Sato, T., Hirano, S., Gota, M., Sakado, K., & Uehara, T. (1999). Parental child-rearing behavior as measured by the Parental Bonding Instrument in a Japanese population: Factor structure and relationship to lifetime history of depression. *Journal of Affective Disorders*, 57, 229-234.
- NICHD Early Child Care Research Network (2000). Factors associated with fathers' caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, 14, 200-219.
- Paley, B., Cox, M. J., Harter, K. S. M., & Margand, N. A. (2002). Adult attachment stance and spouses' marital perceptions during the transition to parenthood. *Attachment and Human Development*, 4, 340-360.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1-10.
- Ranschburg J. (1980). A fiatal házások problémái. In Szilágyi V. (Szerk.). *A családi élet mai problémái: Ahogyan hazai szakértőink látják* (pp. 99-108). Budapest: Tankönyvkiadó
- Rózsa S. (2006). Méréselméleti és statisztikai alapfogalmak. In Rózsa S., Nagybányai Nagy O. & Oláh A. (Szerk.). *A pszichológiai mérés alapjai* (pp. 68-90). Budapest: Bölcsész Konzorcium
- Satir, V. (1999). *A család együttélésének művészete*. Budapest: Coincencia
- Şen, S., & Kavlak, O. (2012). Transgenerational attachment in Manisa, Turkey. *Contemporary Nurse*, 41, 126-132.

- Simon, G. M. (2008). Structural couple therapy. In A. S. Gurman (Ed.). *Clinical handbook of couple therapy* (pp. 323-349). New York: Guilford
- Simpson, J. A., Rholes, S. W., Campbell, L., & Wilson, C. L. (2003). Changes in attachment orientations across the transition to parenthood. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 317–331.
- Thompson, R. A., & Raikes, H. A. (2003). Toward the next quarter-century: Conceptual and methodological challenges for attachment theory. *Development and Psychopathology*, 15, 691–718.
- Thompson, R. A., Lamb, M. E., & Estes, D. (1982). Stability of infant-mother attachment and its relationship to changing life circumstances in an unselected middle-class sample. *Child Development*, 53, 144–148.
- Tóth I., & Gervai J. (1999). Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54, 551-566.
- Varga K. (2009). Szexualitás, szülés, kötődés: Az oxitocin pszichoemotív hatásai. In Bagdy E., Demetrovics Zs. & Pilling J. (Szerk.). *Polihistória – köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából* (pp. 449-476). Budapest: Akadémiai
- Varga K. (2010). A kötődés kulcsa: A centrális oxitocin rendszer. In Németh T., Bürger N. & Kovács R. (Szerk.). *Pszichoszomatikus betegségek csecsemő- és kisgyermekkorban – Regulációs zavarok. XII. Családbarát Konferencia* (pp. 41-50). Budapest: Országos Gyermekegészségügyi Intézet
- Varga K. (2011a). Az oxitocin mint neurotranszmitter, a perifériás hatókörön túl. *Lege Artis medicinae*, 21, 779-784.
- Varga K. (2011b). A transzgenerációs hatások az epigenetikai kutatások tükrében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 507–532.
- Vargha A. (2007). *Matematikai statisztika pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal* (2. kiadás). Budapest: Pólya
- Wampler, K. S., Shi, L., Nelson, B. S., & Kimball, T. G. (2003): The adult attachment interview and observed couple interaction: Implications for intergenerational perspective on couple therapy. *Family Process*, 42, 497-515.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J., & Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child Development*, 71, 684–689.
- Whiffen, V., & Johnson, S. (1998). An attachment theory framework for the treatment of childbearing depression. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 478-493.
- Wilhelm K., & Parker G. (1988). The development of a measure of intimate bonds. *Psychological Medicine*, 18, 225-234.
- Wolf, M. S., & van Ijzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68, 571-591.
- Wong, M. S., Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., & Neff, C. (2009). Parental beliefs, infant temperament, and marital quality: Association with infant-mother and infant-father attachment. *Journal for Family Psychology*, 23, 828-838.
- Woodhouse, S. S., Dykas, M. J., & Cassidy, J. (2009). Perceptions of secure base provision within the family. *Attachment & Human Development*, 11, 47-67.